

Peti hrvatski slavistički kongres (Rijeka, 7-10. rujna 2010)

JOSIP SILIĆ – DOBITNIK NAGRADE STJEPANA IVŠIĆA

Profesor je Silić od samih početaka svoje znanstvene karijere izrazito sklon jezikoslovnoj teoriji (jezikoslovnu teoriju, u kolegijima pod nazivima *Uvod u lingvistiku* ili *Osnove teorije jezika*, predavao je studentima kroatistike, a i studentima drugih studijskih grupa, npr. studentima slavistike, oko 40 godina!). Njegov teorijski pristup jeziku karakterizira čvrsta logičnost, metodološka dosljednost i težnja prema neproturječnosti. Tih se načela profesor Silić u cijelom svome znanstvenom i stručnom djelovanju držao maksimalno ustrajno, čak i onda kada je pridržavanje tih načela išlo, ili se komu činilo da je išlo, i protiv samih jezičnih činjenica.

Njegova su teorijska gledišta u velikoj mjeri originalna, tako da ih nije lako locirati u europsko i/ili svjetsko teorijsko naslijeđe. Ako bismo to ipak pokušali učiniti, mogli bismo reći da ta gledišta izrazito obilježuje strukturalizam europskoga, posebno francuskoga tipa kojemu se pridružuje vrlo dobro poznavanje ruske, a u vezi s nekim temama (npr. u vezi s aktualnom sintaksom) i češke jezikoslovne tradicije. Zahvaljujući tom njegovu dobru uvidu u teorijske pravce i/ili škole, utemeljeno se može tvrditi da je on izvanredno zaslužan za afirmaciju i razvoj pojedinih područja odnosno aspekata jezičnoga opisa u jezikoslovnoj kroatistici.

Od Silićevih konkretnih priloga proučavanju hrvatskoga jezičnog ustrojstva najprije treba spomenuti one koji se odnose na fonetsku i fonološku razinu. S tim u vezi posebno treba naglasiti da profesor Silić, u odnosu na hrvatsku jezikoslovnu tradiciju, na nov način pristupa istraživanju fonoloških

pojavnosti nastojeći tu jezičnu razinu, koliko je to god moguće, rasteretiti od povijesnih podataka, a sam opis učiniti racionalnijim, logičnijim i preglednijim. On naime smatra da su sve fonološke pojavnosti, posebice npr. glasovne promjene, sinkronijski protumačive te da sinkronijski opis nikada ne demantira dijakronijski.

Kad je riječ o morfonologiji, valja naglasiti da te discipline prije radova profesora Silića u kroatistici zapravo nije ni bilo. Zato se može reći da joj je upravo on udario temelje te vrlo jasno i teorijski uvjerljivo upozorio na jezične činjenice zbog kojih moramo suponirati jednu posebnu (među)razinu jezikoslovnih proučavanja koja je locirana između fonologije i morfologije. S morfonološke toče gledišta pristupio je tumačenju tzv. glasovnih promjena, odnosno alternacija fonema, a dokazao je da je tu razinu prijeko potrebno pretpostaviti i radi logičnoga i metodološki dosljednoga opisa jezičnih pojava tipa *duždevi* ili *plaštev* naspram pojavnosti tipa *gradovi* ili *plotovi* (naime skupovi *žd* i *št* funkcioniraju u suvremenom jeziku kao jedinice morfonološke razine, tj. kao morfonemi, koji se s obzirom na distribucijska obilježja ponašaju kao palatalni suglasnici).

U morfologiji profesor Silić posebno insistira na morfemskoj segmentaciji, kojoj su svojstvene dosljednost i osmišljenost, a one su dovele do brojnih novosti u konkretnim morfološkim opisima, posebno npr. u opisima glagolskih oblika. Tako on primjerice smatra da radni glagolski pridjevi tipa *gledao*, *gledala*, *gledalo* nemaju nastavke *-o*, *-la*, *-lo* (kako se u mnogim morfološkim opisima u nas redovito činilo, a u nekima se čini i danas), nego smatra da ti pridjevi imaju nastavke kao i drugi pridjevi (npr. *plav*, *plava*, *plavo*), odnosno kao i druge imenske riječi, tj. nastavke *-ø*, *-a*, *-o*. Nešto slično može se reći i za Silićevu interpretaciju ustrojstva glagolske osnove, u kojoj (interpretaciji) dominira jednostavno, ali dalekosežno pitanje: zašto bi npr. imperfekt imao bilo prezentsku bilo infinitivnu osnovu, zašto ne bi imao svoju, imperfektnu osnovu? Drugim riječima, nije li logično, pa i jedino moguće, da svaki glagolski oblik ima svoju osnovu? Zašto bi je „posuđivao“ od drugih oblika? Takva i takvima slična Silićeva gledišta imala su i važnih praktičnih reperkusija, osobito npr. pri izradi hrvatskoga računalnog pravopisa.

I u području sintakse i suprasintakse odnosno nadrečeničnoga jedinstva (ili tzv. lingvistike teksta) profesor Silić napravio je puno važnih i vrlo korisnih pomaka. Upravo se njemu opravdano pripisuje zasluga za razvoj tzv. aktualne (funkcionalne) rečenične perspektive u jezikoslovnj kroatistici, što je u najvećoj mjeri došlo do izražaja u izvanrednoj monografiji *Od reče-*

nice do teksta: Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva iz 1984. godine. Osobito treba naglasiti da je Silić najpotpunije i najbolje dosada opisao red riječi u hrvatskome jeziku i bio prvi koji je eksplicitno upozorio na to da se osnovni semantičko-gramatički red riječi u hrvatskome ne razlikuje zapravo od reda riječi npr. u engleskom ili njemačkom jeziku, tj. da na toj razini u redu riječi nema slobode, a pogotovo nema nekakve potpune slobode o kojoj se u nas često pisalo. Osim toga Silić je i teorijski i praktično (na konkretnim primjerima) upozorio na potrebu jasnoga razlikovanja osnovnoga (neobilježenoga), obilježenoga (aktualiziranoga) i tzv. automatiziranoga reda riječi (tj. onoga reda riječi koji je svojstven rečeničnim sastavnicama bez naglaska: zanaglasnicama i prednaglasnicama odnosno enklitikama i proklitikama). Zaslužan je, naravno, i za to što je redu riječi pristupio s komunikativnoga (aktualnosintaktičkoga) stajališta.

Osim toga vrlo je jasno i dosljedno, uz pomoć suponiranih pitanja, razradio i problematiku aktualnoga (tema-remata) raščlanjivanja rečenice te na osnovi takvih razrada podijelio iskaze na općeobavijesne i djelomično obavijesne. Ako npr. iskaz tipa *Marko ore njivu* (primjer je Silićev) pretpostavlja pitanje *Što se događa?*, onda je riječ o općeobavijesnom iskazu, a ako pretpostavlja pitanje *Tko ore njivu?*, onda je riječ o djelomično obavijesnom iskazu s remom *ore njivu* i temom *Marko*. Ako pak pretpostavlja pitanje *Što ore Marko?*, onda je opet riječ o djelomično obavijesnom iskazu s remom *njivu* i temom *Marko ore* itd., itd.

U vezi je s obavijesnim (tematsko-rematskim) ustrojstvom iskaza proizvodnja rečenice. Silić će naime razlikovati jednotemne i jednoremne (jednostavne) rečenice te dvotemne i dvoremne (složene) rečenice. Pritom dvotemne i dvoremne rečenice (iskazi) mogu biti jednosmisaone i dvosmisaone cjeline. Jednosmisaona cjelina zavisnosložene rečenice pretpostavlja jednouzlaznost i jednosilaznost melodije (npr. iskaz *Ivan je to učinio tako da možete biti zadovoljni* koji odgovara na pitanje *Kako je to Ivan učinio?*), a dvosmisaona cjelina nezavisnosložene rečenice dvouzlaznost i dvosilaznost melodije (npr. iskaz *Ivan čita, a Marko piše* koja odgovara na pitanje *Što radi Ivan, a što radi Marko?*). To će, pokazat će profesor Silić, imati izrazitih praktičnih posljedica pri kodifikaciji semantičke interpunkcijske norme (riješit će pravopisni problem tzv. *naknadne dodanosti*): između surečenica jednosmisaonih cjelina neće se pisati zarez (pa tako ni u spomenutoj rečenici *Ivan je to učinio tako da možete biti zadovoljni.*), ali hoće između surečenica koje čine dvosmisaonu cjelinu (npr. *Ivan je to učinio, tako da možete biti zadovoljni* koja odgovara na pitanje *Je li to Ivan učinio?*).

Profesor Silić je puno napravio i u opisivanju ustrojstva teksta ili tzv. nadrečeničnoga jedinstva, a posebno u proučavanju sredstava veze ili konektora te uopće signala kontekstualne uključenosti rečenice u tekst, bilo jednostavne bilo složene. Napravio je i iscrpnu klasifikaciju takvih, tekstnih sredstava veze, kojoj je u osnovi podjela na gramatičke, leksičko-gramatičke, leksičke i stilističke konektore.

Silićeva teorijska i metodološka gledišta koja se tiču jezičnoga opisa došla su do punoga izražaja i u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (koja je u suautorstvu s Ivom Pranjkovićem objavljena 2005. godine). U njoj je naime u prvom planu Silićeva dosljednost u strukturalistički zasnovanu opisu fonološke, morfonološke, morfološke i suprasintaktičke razine hrvatskoga jezika.

Fonološka problematika u toj gramatici posve je podređena morfološkoj, pa se zato govori u prvom redu o funkcionalnim svojstvima glasova (fonema), a posve su u drugom planu njihova akustička i artikulacijska svojstva. Insistira se, dakako, i na raspodjeli (distribuciji) fonema s osobitim naglaskom na ograničenjima u toj raspodjeli. Takozvane glasovne promjene tumače se kao posljedica tih ograničenja te kao pojavnosti morfonološke razine, tj. pojavnosti izazvane morfološkim razlozima.

Novost je u spomenutoj gramatici i podjela glagola na vrste (ta podjela obuhvaća šest vrsta s tim da se svaka vrsta dalje dijeli na razrede), koju autori gramatike smatraju logičnijom i metodološki opravdanijom od dosadašnjih.

Spomenuta je gramatika drukčija od ostalih i po tome što je u njoj opisana i razina teksta, posebice načini uključivanja rečenica u tekst, tipovi veza među tekstualno uključenim rečenicama, tipovi veznih sredstava na razini teksta (konektora), koji se dijele na suprotne, prostorne, vremenske, načinske, uzročno-posljedične, namjerne, uvjetne, dopusne, zaključne, isključne, pribrojne (aditivne), pojačajne (intenzivne) i objasnidbene (eksplikativne).

I napokon posebnost se te gramatike ogleda i u tome što je u nju uključeno i ono što se može nazvati “gramatikom funkcionalnih stilova” (znanstvenoga, administrativnoga, publicističkoga, književnoumjetničkoga i razgovornoga), uz pretpostavku da svaki od tih stilova ima svoje gramatičke osobitosti, koje su u Silić-Pranjkovićevoj gramatici ukratko i opisane.

Vrlo su važni doprinosi profesora Silića i teoriji standardnoga jezika. Naime teorijski je vrlo dobro utemeljeno njegovo razlikovanje jezika kao sustava i jezika kao standarda. Jezik kao sustav lingvistička je kategorija.

On je neovisan o fenomenima koji pretpostavljaju vrijednosne sudove, kao što su primjerice kultura, civilizacija, književnost, politika, vjera ili nacija. Zato jeziku na toj razini nisu svojstveni nikakvi tzv. “izmi” (npr. vulgarizmi, dijalektizmi, žargonizmi, internacionalizmi, barbarizmi i sl.) jer oni ne mogu biti svojstva jezika kao sustava, nego pretpostavljaju odnos između jezika i onih koji se jezikom služe, dakle su pojavnosti sociolingvističkoga tipa, pripadaju jeziku kao standardu.

Treba svakako upozoriti i na Silićeve prinose funkcionalnoj stilistici. On primjerice jezičnu normu promatra kao statičko-dinamičku pojavnost koja ne pretpostavlja odnos prema standardnom jeziku u cjelini, nego pretpostavlja da pojedini funkcionalni stilovi standardnoga jezika imaju svaki svoju normu. On je, uz profesora Krunoslava Pranjića, bio jedan od prvih jezikoslovaca u nas koji je insistirao na učenju o funkcionalnim stilovima standardnoga jezika (znanstvenom, administrativnom, publicističkom, književnoumjetničkom i razgovornom). Osim toga on je zasada jedini jezikoslovac u nas koji je ponudio i konkretne opise svih funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnoga jezika.

U vezi s teorijom funkcionalnih stilova važno je upozoriti na neke novije radove prof. Silića u kojima on propituje mjesto i standardnojezični status književnoumjetničkoga stila, ali i na studiju *Tekst i funkcionalni stilovi* u kojoj već *klasičnim* opisima jezičnih značajki funkcionalnih stilova (konkretno znanstvenoga funkcionalnog stila) dodaje dimenziju teksta (nadrećeničnoga jedinstva). Po svoj prilici upravo je spremnost i naviklost prof. Silića na trajna propitivanja i vlastitih stajališta omogućila zapažen pomak i u teorijskom i u metodološkom smislu (u prvom redu s obzirom na strukturalistička, osobito praška teorijska ishodišta), odnosno omogućila je evoluciju same Silićeve teorije. Njegova teorija funkcionalnih stilova – i *temeljna* i *novija*, *revidirana* – u cijelosti je predstavljena u knjizi *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* (2006. godine).

Profesor Silić zapažen je i kao autor pravopisa hrvatskoga jezika (u suautorstvu s Vladimirom Anićem). Prvo izdanje njihove pravopisne knjige – objavljeno 1986. godine – i u formalnom je i u praktičnom smislu značilo prekid s tzv. novosadskom pravopisnom praksom. Kao glavnu značajku toga, ali i kasnijih izdanja pravopisa istoga autorskog dvojca, uključujući i posljednje iz 2001. godine, valja istaći težnju da se pravopis rastereti od svega nepravopisnoga, tj. od onoga što se tiče pravogovora, fonologije, morfonologije, morfologije i tvorbe riječi te sintaktičke i leksičke norme. Riječju, Anić-Silićeve pravopisne knjige nisu nepotrebno zadirale u samu narav pra-

vopisne norme, u (noviju) tradiciju hrvatskoga pravopisanja, ali su svakako unijele vrlo važne kvalitativne pomake u metodologiju pravopisnoga normiranja.

Osobito važno mjesto u pravopisnoj djelatnosti profesora Silića zauzima rad na računalnome pravopisu. Knjiga *Hrvatski računalni pravopis: Gramatičko-pravopisni računalni vodič* (u suautorstvu sa Slavenom Batnožićem i Rankom Ranilovićem) i – još važnije – pridružen joj računalni program (tzv. *Spelling-checker*) objelodanjeni su 1996. godine. Zahvaljujući izvrsnu Silićevu opisu ponajprije morfologije hrvatskoga jezika, za hrvatski je jezik napravljen upravo uzoran program računalne provjere pravopisa, koji ne samo da je ubrzo otkupio Microsoft i implementirao ga u pakete svojih računalnih programa (*Office*) nego ga je ujedno ponudio kao model za izradu sličnih programa za druge slavenske jezike. Ono međutim što je u eri informatizacije najvažnije i što predstavlja možda i ponajveći dobitak za hrvatski jezik jest da se našao – kao samostalan i ravnopravan – u Microsoftovu izborniku jezika! Dakako, osim simboličke ta činjenica ima i znatne praktične, komunikacijske vrijednosti, pa ni danas ne treba zaboraviti da su računalnoj provjeri hrvatskoga pravopisa prethodili sati i sati temeljita i ustrajna, a samozatajna rada profesora Josipa Silića.

Silić je autor ili suautor i brojnih udžbenika i metodičkih priručnika za srednje škole. Osobito su zapaženi njegovi udžbenici iz fonologije i morfologije, koje je u početku izrađivao s profesorom metodike Dragutinom Rosandićem, a kasnije samostalno. Osim toga profesor Silić autor je ili suautor i brojnih priručnika za nastavnike, koji su odigrali vrlo važnu ulogu u uvođenju novih (posebno strukturalističkih) metoda u nastavu hrvatskoga jezika, posebno u nastavu za srednjoškolce.

Napokon, nije manje važna ni pedagoška djelatnost profesora Josipa Silića. Cijeli svoj radni vijek proveo je kao visokoškolski nastavnik, i to ne samo na matičnome Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu nego i kao uvijek rado viđen gost predavač na dodiplomskim i poslijediplomskim studijima drugih hrvatskih (Rijeka, Osijek, Pula), ali i inozemnih sveučilišta (Lille, Bochum, Bratislava, Ljubljana, Klagenfurt, Graz, Innsbruck, Trst itd.). Na pozive se uvijek rado odazivao, a odaziva se i danas. Održao je također izuzetno velik broj predavanja na osnovnim i srednjim školama te velik broj javnih predavanja. I danas profesor Silić s velikim marom predaje bilo kao stalni bilo kao povremeni suradnik na nekoliko jezikoslovnih poslijediplomskih studija. Poznat je i kao strpljiv i savjestan mentor stotinama diplomanada, magistranada i doktoranada. Temeljit, susretljiv i uvijek do-

bronamjeran, profesor Silić bio je kao recenzent tuđih rukopisa (članaka, studija, knjiga).

Iz svega što je rečeno proizlazi da je profesor Josip Silić iznimno značajan hrvatski znanstvenik. On je bitno unaprijedio struku kojom se bavi (jezikoslovnu kroatistiku) i kad je riječ o fundamentalnom i kad je riječ o primijenjenom njezinom aspektu. Kad je riječ o fundamentalnom aspektu, on je učinio velike pomake u usvajanju novijih teorijskih i metodoloških dostignuća u jezikoslovlju (posebno u području fonologije i gramatike), a kad je riječ o primjeni, on je, posebno svojim udžbenicima i priručnicima, bitno pripomogao unapređenju i osuvremenjenju nastave hrvatskoga jezika. Osim toga profesor Silić postavio je vrlo visoke akademske standarde i kao predavač na velikom broju visokoškolskih i drugih ustanova u zemlji i inozemstvu te kao uzoran i samozatajan mentor mnogim naraštajima dodiplomaca, poslijediplomaca, magistranada i doktoranada. Cijeli svoj bogati radni vijek proveo je kao profesor na Katedri za hrvatski standardni jezik Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ali je uz to nesebično i predano poticao te aktivno pomagao osnivanje studija kroatistike na gotovo svim drugim hrvatskim sveučilištima (Rijeka, Osijek, Pula).

Svemu rečenom svakako valja pridodati i iznimne ljudske kvalitete profesora Silića. Od svih lijepih ljudskih osobina koje ga krasi u prvom je planu upravo nevjerojatna *tolerantnost*, koja se manifestira u svim aspektima njegova života, pa tako i u struci odnosno u znanosti (recimo, njegovo je istinsko uvjerenje da *jezikoslovcu ni jedna jezična pojava ne smije ići na živce*). Ukratko, u poslovnim, stručnim i privatnim susretima profesor Silić uvijek imponira svojim ljudskim i znanstvenim poštenjem, srdačnošću, nena-metljivošću, otvorenošću i toplinom.

(Lada Badurina i Ivo Pranjković, *Dobitnik nagrade Stjepana Ivšića Josip Silić*. Peti hrvatski slavistički kongres. Rijeka, 2010, str. 5-12)